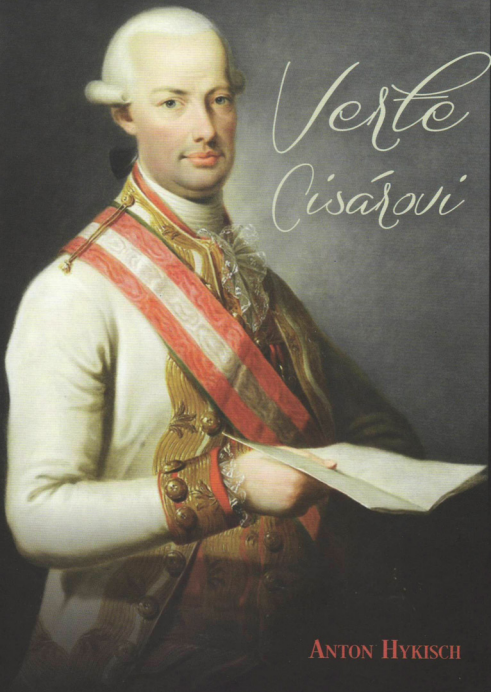

ANTON HYKISCH

VOLENÉ POKRÁČOVANIE ÚSPEŠNÉHO ROMÁNU MILUJTE KRÁLOVNÚ

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

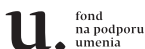
Anton Hykisch

*Verte
Cisárovi*

Bratislava 2016

Copyright © Anton Hykisch, 2016
Cover design © Jana Satková

© Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava 2016
e-mail: vsos@stonline.sk; <http://www.vsos.sk>

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu umenia

Nadácia profesora Mikuláša Zanzotto

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, spol. s r. o.

Anton Hykisch Verte cisárovi
Zodpovedná redaktorka Anna Šikulová
Obálku s použitím reprodukcie maľby nezisteného autora, graficky spracovala
Jana Satková
Sadzba Jana Satková
Tlač P+M Turany
Prvé vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-930-5

1

POLNOČNÁ S OBAVAMI

Tvár mu zbelela, pod lícami zacítil chvenie. Pokúšal sa prehovoriť.

Čo urobí? Kde udrie?

Hlas mu z úst nevyšiel. Pery sa mu chveli ako jesenné listy.

Čo urobí? Bože, tá neistota je strašná.

Vášnivo si želal, aby bol jasnovidcom. Chcel vidieť mladého cisára a vniknúť do jeho hlavy, prebrázditi jeho mozog. Čo urobí levíča odtrhnuté z reťaze? Na koho skočí? Už ho nič nebrzdí. Energická silná matka ho držala na reťazi. Matka je mŕtva už mesiac. Je sám, bez kontroly.

Bože, pomôž! Čo urobí? Kam padne cisárov prvý úder?

Pridržal sa stolíka s vykrútenými nohami. Na ich koncoch boli levie pazúry.

Kardínal prímas mal popolavú tvár. Pozlátené levie pazúry sa zahryzli do červeného koberca.

Hoci bol Štedrý deň, muž v reverende sa očividne bál. Prsty na intarzii stolíka sa mu rozklepali. Nedokázal ich zastaviť.

Vianoce 1780 boli čudné. Zotmelo sa hneď po obede. Podvečer začalo silno snežiť. Mokrá sneh padal na zmera-

vené dediny a mestá mocnárstva od nizozemských Antverp cez tirolské Alpy až po hory bájneho Sedmohradska. Minútu za minútou sa kontúry krajiny strácali. Akoby príroda chcela zakryť žiaľ minulých dní, pohladkať znepokojené tváre. Biele nebo padalo na kraje, provincie a župy. Nezohrievalo, ale mrazilo.

Svätvečer. Biskupi, arcibiskupi, vikári, opáti, eparchovia, presbyteri, kazatelia práve navliekaní do vyzývavo skromných čiernych kamží alebo do bohoslužobných ornátov a zlatom pretkávaných dalmatík neisto podupkávali v sakristiách. V strelných modlitbách medzi vklánutím do alby, viazaním uzla na ozdobnej šnúre so strapcami a pobehovaním kaplánov, klerikov, miništrantov prosili Boha o radu. Ako spojiť dva protichodné pocity? Na jednej strane sviatok Narodenia Pána – na druhej strane nedávna smrť cisárovnej, arcivojvodkyne, kráľovnej, láskavej matky mocnárstva. Čas poľnočných omší sa nebezpečne blížil.

Príval bielych vločiek zastrel neistotu v duši kardinála prímasa. Sladká neistota sa rozpúšťala. Možno tu vôbec nebola. Prevládol jediný pocit – strach, čo bude zajtra, o týždeň, po Novom roku. Čo urobí cisár? Kto bude jeho prvou obeťou?

„Čo urobí cisár?“ zašepkal a rýchlo pridal: „Ty naozaj nevieš, čo urobí jeho veličenstvo?“

„Neviem, eminencia.“

Samozrejme, že nevie, preblesklo kardinálovi myslou. Mal by som sa upokojiť. Sústrediť sa. Ten dvadsaťpäťročný čiernovlasý mladíček nemôže vedieť, čo sa deje v Hofburgu. Mladý kaplán generálneho vikariátu Ostrihomskej arcidiecézy v Trnave stojí bezradne, nie však ponížene pred svojím predstaveným. Gróf Jozef Batthyány uprel zrak na kaplána,

ale iba na sekundu. Báľ sa, že mladý kaplán odčíta z jeho očí neovládateľný strach zo zajtrajška. Na Štedrý deň by Boží služobník nemal mať strach, ak naozaj prežíva, čo hlása svätá matka cirkev.

Kaplán, nedávno vysvätený bohoslovec, hľadá na svojho arcibiskupa pokojne a bez strachu. Musí sa ovládnuť, aby neprezradil vnútornú radosť, ktorá v ňom od rána panuje.

Prímasove prsty na intarzii stolíka s levími pazúrmí stále klepotali, akoby hral na klavíri alebo na čembale. Ako dobre, že je tu ticho. Mladý kaplán od detstva neznáša hudobné nástroje a s neželanými zvukmi bude bojovať celý život.

Prímas nespúšťal oči z kaplána. Nebol to pohľad suveréna zo starého uhorského šľachtického rodu. Prímasove oči skôr pripomínali oči prestrašenej matky, ktorá vyprevádza syna do neznáma. Kaplán nebadane pohol špicatou bradou. Aj moja matka sa teraz chystá na polnočnú. Možno otec už rozkázal paholkovi, aby odpratal sneh spreď domu. Možno sa aj sám chytil lopaty, lebo snehu pribúda.

„Nevieš, nevieš, synku,“ zašomral prímas. „Tu u nás si bol vysvätený. Teológiu si však skončil na Viedenskej univerzite. Koľko si tam študoval?“

„Tri roky, vaša eminencia.“

„Tri roky,“ uškrnul sa prímas. „A netušíš, čo urobí náš pannonník,“ zaváhal, „najmilostivejší cisár?“

Kaplán pokrútil hlavou. Bol napätý ako struna, prímas nevedel nič vyčítať z mladíkovej tváre.

„Prednášali ti páni ako Eybel...“

„Profesor cirkevného práva.“

„Exkomunikovaný!“ Prímas sa zachvel. „A Wittola. Šéfredaktor *Wiener Kirchenzeitung*, plným menom Markus Wittola, však?“

Kaplán prikývol. Vonku neprestávalo snežiť. Snehové vločky sa menili na kvapky vody a pomaly stekali po vysokom úzkom francúzskom okne.

Prímas pokračoval: „Wittola, ten farárko z dediny pri Viedni. A ešte...” Prímasove prsty na stolíku neprestali klopkat. Bože, kedy prestane? „Akože sa volá rektorov zástupca?

„Profesor Pehem,“ povedal kaplán.

„Pehem. Áno, áno, syn môj. Nahradil vyhodeneného Eybela.“ Prímas kardinál sa pokúsil o úsmev. „Celá slávna takzvaná viedenská teologická škola. Mätú hlavy stovkám bohoslovcov, aj vám z Pázmanea. Cez Sonnenfelsa, prekršteného žida, majú veľký vplyv na cisára.“ Povzdychol si. „Viedenská škola. Samý jansenizmus. To by sme vyzerali. Urobíme všetko, aby na seminároch v našom Uhorsku takíto páni nepochodili.“

Prestal prstami bubnovať na stolíku a v kaplánových očiach hľadal súhlas. Kaplán sa usiloval zrútať, koľko pramienkov vody steká po vysokom okne. Vedel svoje. Zrazu sa nadýchol a trocha piskľavým hlasom povedal: „Prednášal nám aj opát Rautenstrauch. Chystá reformu teologického štúdia v celom mocnárstve.“

Prímas podišiel ku kaplánovi.

„Čo vravíš, synku? Naozaj hovorili o reforme štúdia? Pozrimeže, odkryli karty.“ Zamyslel sa. Akiste ich posmelil samotný cisár. Prímas ledva zastavil horúčkovité myšlienky. Nebezpečenstvo sa priblížilo na dosah. Chcu sa zmocniť mladých, vychovať iných kňazov, klérus postaviť proti Rímu, znútra zničiť svätú matku cirkev. Aké opatrenia robí viedenský arcibiskup? Problémy mu prerastajú cez hlavu. Kardinál Migazzi je už pristarý.

Mladý kaplán stál pred ním nehybne, takmer spup-

ne. Očami neuhýbal. Prímas sa pokúsil prejavíť rozhodnosť. „Nepodari sa im to. Ten benediktín s hrozným menom – všimni si, synu, to všetko sú Nemci – Rauten – Strauch, tuším opát z pražského Břevnova, našťastie nemá moc rozhodovať o našej arcidieceze.“

Zatiaľ nemá, pomyslel si mladý slovensky kaplán. Uhorský prímas gróf Batthyány nemôže nevedieť, že bývalého opáta cisár menoval za radcu spojenej rakúsko-českej dvorskej kancelárie. Cisár teda akiste pozorne počúva jeho rady a možno čoskoro (kaplán si povzdychol) sa výchova budúcich kňazov v celom mocnárstve od základu zmení. Nahlas to nevyslovil. Podcenil však úsudok svojho nadriadeného.

„Teda, kam udrie cisár?“ prímas sa pokúsil o patetické gesto. „Zdá sa, že prvý úder proti cirkvi bude zameraný na duše nás, samotných kňazov.“

To je hrozné, pomyslel si prímas.

Kaplán jemne prikývol, tvárou mu prebehol slabý, ledva badateľný úsmev. Pohľad na prímasa s vystrašenými očami len posilnil kaplánovu radosť, ktorá ho opanovala už od skorého rána.

Počas týchto Vianoc sa tisíce ľudí brodili v čerstvom snehu. Tisíciky sviečok horeli v dedinských kostolíkoch rovnako ako v chrámoch a katedrálach miest po celej ríši. Ľudské duše i sviečky boli zapálené. Nevedeli však presne, či majú smútiť alebo sa radovať.

Prímas Uhorského kráľovstva, ostrihomský arcibiskup so sídlom v Trnave, pred dvoma rokmi poctený hodnosťou kardinála, jeho eminencia gróf Jozef Batthyány na Štedrý deň dal prednosť nebeskej radosti. Bez ohľadu na to, čo sa deje v ríšskom hlavnom meste – vo Viedni.

Prímas vnímal snehové vločky ako milióny bielych poslov, iskry energie. Dnes večer bude zase veľkňazom, pastierom, čo vedie za sebou zástupy. Zviditeľní Božiu moc a rastúcu vernosť kresťanského ľudu. Od poslednej snehom zaviatej fary na severnom Slovensku cez plebánov nemeckých miest nakažených protestantmi cez nespočetné kláštory až po biskupské sídla kráľovstva siaha dobre utkaná sieť cirkvi. Cez túto sieť nesmú preniknúť do myslí miliónov veriacich diabolské pokušenia slobodomurárov, agnostikov, voľnomyšlienkarov, reformátorov. Cítil na hrudi ozdobný pektorál. Veľký zdobený kríž pripomína povinnosť brániť Ukrižovaného vždy a všade, za každých okolností. Prímas mal v sebe gény starej uhorskej šľachty z rozvetveného rodu na rakúsko-maďarskom pomedzí, zdedil odvahu obrancov vlasti pred Turkami, pridal k tomu najvyššie vzdelanie vo filozofii a teológii, navyše lásku k literatúre, hudbe a všetkým umeniam. (Veď ma označujú prívlastkom Dionýzos uhorského areopágu.) Boh mu doprial, aby spravoval obrovské cirkevné majetky. Bol presvedčený, že výnosy využíva zmysluplne. Svedčia o tom desiatky postavených kostolov, chudobincov a cirkevných sídiel.

Kardinál arcibiskup si za miesto triumfu zvolil univerzitný Kostol sv. Jána Krstiteľa, súčasť areálu Trnavskej univerzity založenej veľkým predchodcom kardinálom Petrom Pázmányom.

Keď sa gróf Batthyány blížil k chrámu, už z koča videl námestie preplnené veriacimi, stierali si kvapky snehu z kabaníc a klobúkov a usilovali sa dostať do chrámu už spolu zaplneného mladými študentmi a klerikmi.

Zahrmel organ. Vnútro univerzitného chrámu vyzeralo z výšky chóru ako nekonečný biely tunel pod stále unikajúcou

nebeskou klenbou s mihotavými postavami anjelov. Oblúky bočných lodí akoby unášali človeka dopredu v zrýchľujúcom sa tempe až ku konečnému cieľu pred mramorový oltárny stôl vsadený do vysokánskej steny. Pri podhlade na nadľudské postavy evanjelistov a ďalších svätcov, ktoré sa postupne objavili na jednotlivých úrovniach, sa prímás cítil ako Dante postupujúci po poschodiach Nebeskej hory až k Najvyššiemu.

Veľký spevokol na chóre, zoradený po oboch stranách organu, sa tlačil k zábradliu. Len prví a druhí v rade videli, ako sa na podlahe hlavnej lode vlní biela riava. Ľudský vodopád sa blíži k striebristému zázraku, akejsi ligotavej mušli pred oltárom. Z kobercov nad kamennou podlahou chrámu sa vynára obrovský belčov a v ňom sa nad zlatými palmovými listami polosediačky dvíha chlapček s červenými lícami, trocha priveľký na novorodeniato, s výraznými očnými viečkami, preľaknuto zahľadený na blížiacu sa bielu riavu kňazov, klerikov a miništrantov. Výtvar miestneho rezbárskeho majstra.

Organ hrmí všetkými manuálmi, vydáva spodné tóny pekla, výšiny neba aj nádej očistca.

Kardinál prímás kľáči na červenom koberci, potom sa pokúša vstať. Má niečo cez päťdesiatku, ale v tých časoch to už nie je vek mládenca a dvaja kňazi z oboch strán sprievodu mu pomáhajú zdvihnúť sa zo zeme. Kardinálsky purpur ho vydellil z belavého spoločenstva. Stojí pred svätostánkom ako stĺp, postriebrená hlava sa dvíha k nebu.

Roztiahol ruky. Z chóru zaznie chválospev. Alleluja. Alleluja...

Priestor pred oltárom ožije, mihajú sa koncelebranti, biskupi, kanonici, opáti, kňazi, miništranti, nádoby, kalichy, lesknú sa patény, v žilnatých rukách kardinála oslepujúco žiari biely oblúk krehkej eucharistie, chvíle posvätného ticha,

cengot neviditeľného miništranta, všetci, celý chrám je na kolenách, tí natlačení v uličkách medzi lavicami, v bočných chrámových lodiach klesajú do mláčok roztopeného snehu z čižiem a čižmičiek, kapcov, vystlaných topánok, len tí predvídavejší si priniesli nánožníky. Iba tí, čo majú česť sedieť v laviciach, klesajú na kolená na kľakadlá vystlané červenou látkou, lebo aj pokora a poníženie pred Bohom je buď mokré a studené, alebo tvrdé, alebo mäkké, vystlaté perím a slamou, aby pokánie príliš netlačilo.

Mladý čiernovlasý kaplán (pokrstený ako Jozef Ignác) sa necítil najlepšie. Stlačený medzi ďalšími kaplánmi, diakonmi, klerikmi a miništrantami stál na pravom krídle bohatej asistencie prímasa pred oltárom. Boli zoradení podľa veľkosti, podľa polohlasných pokynov ceremoniára vstávali, kľakali, po latinsky odpovedali podľa rituálu tridentskej omše. Obrady mohli trvať pol druhu hodiny, skôr vyše dvoch hodín, lebo kardinál uhorský prímas sa chcel zavďačiť Bohu, Trnave a blízkemu okoliu náročným chrámovým koncertom v podaní chovancov Seminára sv. Štefana.

Jozef Ignác stál v širokánskom rade, usiloval sa sledovať obrady, jednotlivé latinské slová sa rozmrvili, rozpustili v kofónii zvukov spevokolu a rozličných nástrojov. *Zneli husle, violíny, violy, violončelá, basy, barbory, klarinety, flauty, hoboje, fagoty, klavicembaly, spinety, tambory, bubny, cimbaly a všetky inakšie nástroje... Prvá slabika z Kyrie eleison ozývala sa za tolký čas, za aký odslúži vo Viedni aj najšuchtavejší výpomocný kňaz celú omšu....*

Mladý kaplán zažmúril oči. Utiereň v rodnej dedine, blízko širokého Váhu praskajú ľady na rieke. V kostolíku sa miestny pán farár na polnočnú zvyčajne pripojil k piesni:

*Pásli ovce valasi
pri betlemskom salaši,
anjel sa im ukázal,
do Betléma prísť kázal.
Vstaňte hore a chodte,
Pána Krista nájdete,
nájdete ho v jasličkách,
ovitého v plienočkách,
Mária ho kolembá
a Jozef mu tak spieva,
na husličkách ju-ju-ju
a na gajdách du-du-du.*

Kakofónia orchestra v univerzitnom chráme zahlušila spomienku na detstvo. V preplnenom stánku vzduch oťažel, ku klenbe dvíhal opar z natlačených tiel a snehových kaluží. Jozef Ignác zažmúril oči, uši si zapchať nemohol. *Concerto grosso* bolo nezadržateľne dlhé. Návaly hudby roztvorili v mladej hlave tajomné komnaty. Zažmúril oči. Drží sa zábradlia lode a nad ním udiera o stožiar plachta bičovaná vetrom. Pláva do Tripolisu a do Káhiry, do neznámych svetov. Pootvoril oči, vidí štíhle tmavé devy a svoju neznámu sestru Fatimu. Znejú činely, začuje rev dervišov, vidí bičovaných ľudí a láskavých bradatých starcov, čo volajú *Allah akbar*, Boh je veľký, a telá, ktorých sa oheň nedotýka. Chcel to všetko zaznamenať, napísať, hneď ako sa vráti domov, do Benátok. Prečo do Benátok? Prečo nie do rodnej Drietomy pod hradom Bytča, na severe slovenskej krajiny? Nevedel prečo.

Netušil, že v tých chvíľach sa stal spisovateľom, otcom príbehov. Zrodil sa románopisec.

Doznel koncert, stíchli nástroje. Všetci si vydýchli. Nasta-

lo ticho. Znalci si pyšne šepkali, že počuli vianočný koncert, *Concerto grosso g mol*, opus 6, číslo 8 a zložil ho Arcangelo Corelli. (Štíhly mních od pavlínov tvrdil, že to bolo síce *Concerto grosso g mol*, ale opus 8 číslo 6 a potom musí byť autorom Giuseppe Torelli.) Záverečné slová *Ite missa est* z úst kardinála prímasa bolo ledva počuť. Dav sa opatrne rozhybal. Biely rad asistencie sa zavlnil, kaplán Jozef Ignác poslušne odpochodoval do sakristie. S pomocou spolubratov jeden druhého vyvliekali z dlhej bielej alby. Ledva stáli na nohách a všetci boli hladní.

Kapláni a bohoslovci posledného ročníka diecézneho seminára mali byť hosťami kardinála prímasa. Jozef Ignác si rýchlo navliekol reverendu, pričesal si vlasy a ponáhlal sa do jedálne zasadnúť k štedrovečernému stolu.

TAJOMSTVÁ NEZNÁMYCH KLERIKOV

Ostrý kardinálsky purpur žiaril z prímasových pliec ešte aj vo svite sviec.

„Odpustite, *dilectissimi filii*, že som vás vyrušil zo spevu, máte krásne vianočné piesne. Je správne, že ľud svojskou piesňou oslavuje tajomstvo vtelenia. Hoci ste z rozdielnych žúp, spievate rovnaké slovenské piesne. *Canti slavici*.“

„*Canti slavonici*, eminencia,“ zašepkal ticho mladší mladík s tonzúrou.

Prímas sa zhovievavo usmial: „*Slavonici*. Ako myslíš, synku.“

Dvaja trochu vyplašení slovenskí klerici v rozpakoch vnímali rady kníh za sivou hlavou prímasa.

„Ty si krstený Alexander,“ arcibiskup sa obrátil k nižšiemu mladíkovi, ktorý ho neopravoval. „Nazývajú ťa Rudnay de Rudna et Divéky-Ujfalu.“ Arcibiskup uspokojene pokýval hlavou. „Ctihodný rod nižšej šľachty. Hovoríš po maďarsky i po slovensky, samozrejme, okrem latinskej reči. Ako by ťa oslovili doma, keby si nebol klerikom všeobecnej cirkvi?“

Mladík s tučnejšou tvárou vyhrkol: „Alexander Rudnay de Rudno et Diviacka Nova Ves... eminencia.“

„Koľko máš rokov, synku?“

„Dvadsať.“

„Pamätám si ťa z kurzu filozofie tu v Trnave. Vidával som ťa v archíve.“

„Vypomáhal som ako archivár vikariátu. Teraz si robím teológiu v Budíne.“

„Usilovný mládenec. Prišiel si na sviatky navštíviť rodičov? *Bene, benissime*. Máš knihy, však?“ Arcibiskup nečakal odpoveď. „Ešte ťa čaká veľa kníh. Ak budeš taký usilovný ako doteraz, urobíš si doktorát z teológie v hlavnom meste kráľovstva, v Prešporku.“

Gróf Batthyány vstal spoza stola seminárnej knižnice a začal sa prechádzať. Ruka s prsteňom zakrúžila pred tvárou mladšieho klerika.

„Zistil som si, že aj ty si *nobilis*, synku.“

„Antonius Bernolák Slanicensis, vaša eminencia.“

„Takže Bernolák de Slanica. Zeman z najsevernejšieho kúta našej vlasti. Koľko máš rokov?“

„Osemnásť, vaša eminencia.“ Nevdojak si hrabol do vlasov. Arcibiskup sa pousmial.

„Nezvykol si si na tonzúru? Do ďalšej vysviacky bude aj horšie, neboj sa, synku! Si veľmi pracovitý. Svojho staršieho priateľa chceš prekonať. Pamätám si ťa z Prešporka zo Seminára svätého Imricha.“

„Skončil som tam rétoriku, filozofiu a poetiku.“

„Na tunajšej Kráľovskej akadémii si dokončíš filozofiu. Ak budeš dobrý, neminie ťa doktorát teológie vo Viedni na Pázmaneu. Ešte sa uvidí. Vraj si nadaný na reči, spomínal mi kaplán Bajza.“ Bernolák prikývol. Arcibiskup k nemu vystrel dľaň ako by ho chcel pohladkať. „Osud siroty je ťažký, synku. Viem, viem. Kedy ti umrel pán otec?“

„Pred šiestimi rokmi. Mal som dvanásť, brat mal šesť rokov.“

„Smutné, smutné. Ale, neboj sa. Matka cirkev ani vlast' nechajú siroty bez pomoci.“ Po chvíli sa opýtal: „Si hrdý na svoje zemianstvo? Aký máte armáles?“

Bernolák si odkašľal a spustil: „Modrý štít priečne rozdelený tečúcou riekou. V hornej časti sú nad riekou tri červené ruže. V dolnej časti na zelenej lúke sú dve biele solné skaly – *petra salis*. Nad štítom máme prilbu s korunou.“

„Solné kamene?“

„Moji predkovia obchodovali so soľou z Poľska a dodávali ju aj cisárskemu vojsku. Bola to pomoc v boji proti rebelom.“

„*Bene, bene...* Aké krásne, priam biblické podobenstvo. Vy, mládenci, máte byť soľou tohto kráľovstva. Zárukou proti skaze a hnilobe sveta.“ Zastal oproti nim. Dlhánske voskovice poznali jeho tvár svätožiarou. „Zavolať som si vás ako *nobiles*, ako synov význačných rodín, aby ste i naďalej boli nápomocní pri udržaní a šírení katolíckej viery. *Noblesse oblige*, však, páni?“ Prímas pozdvihol pravicu smerom k bohoslovcovi. „Prijmite požehnanie: *Benedicat vos omnipotens Deus*.“ Posledné slová temer šepkal. Arcibiskup bol zrejme unavený. „A teraz choďte v mene Božom medzi svojich spolubratov.“

Klerici pochopili. Prímas podišiel k dverám knižnice, za ktorými sa ozýval vianočný spev.

Obaja bohoslovci vzorne vykonali *homagio*. Jeden za druhým pokľakli a pobožkali biskupský prsteň svojho predstaviteľa.

Bolo po polnoci. Arcibiskup sa oprel o rám okna. Príval snehu vonku neustával. Boh nás nenecháva celkom bez nádeje. Títo mladí ľudia vyžarujú pokojnú istotu. Arcibiskup ako-by na chvíľu zahnal do kúta strach z budúcnosti.

„Tak vravte, páni! Dostali ste *laudatio*? Alebo novoročný karcer?“

Mládenci chrúmali posledné zákusky z napoly odprataných stolov. Otázky sa sypali a dvaja nešťastníci akosi neodpovedali. Kaplán Bajza k nim prišiel od kuchyne s dvoma pohármi v ruke.

„Nech sa páči, páni zemanía, ráčte si vypiť!“ Kaplán bol v tvári červený a úzke pery mu mykalo. „Nedajte sa vynukovať, *nobiles*!“ Poobzeral sa po jedálni, kde ostal len hlúčik klerikov. „Čo nám odkazuje náš arcipastier? Že aj v našej cirkvi sú dva druhy ľudí? Nie sme si rovní pred Bohom, lebo tí urodzení sú rovnejší?“ zaškeril sa.

„Pán kaplán, prosím vás...“ zaúpel malý Rudnay.

Bernolák vzal ponúkaný pohár. „Vďaka, pán kaplán. Na vaše zdravie!“ Rýchlo vypil biele víno a vydýchol si. „Šťastné a veselé. Nepokazme si sviatky, páni bratia! Nesadneme si?“

Posadali si okolo stola s omrvinkami a naskladanými špinavými taniermi. Oči im iskrili a siahali po napoly dopitých džbánoch. Ostalo ich iba zopár, azda piati, šiesti. Rozprávali voľne, neporiadne, ako sa rozpráva po polnoci po svätvečere. O darčekoch, čo dostali z domu, o rodičoch, bratoch, sestrách, o možných výhodných farách. O Trnave, Prešporku, Budíne, Viedni.

Kaplán Bajza neprestal zapárať.

„Ty, spolubrat Anton, prišiel si z Prešporka zo seminára Emericanum. Zašiel si aj k radnici hlavného mesta nášho kráľovstva?“

Bernolák prestal jesť makovník a prikývol.

„Vedľa prešporskej radnice vyrastá nová veľikánska stavba. Palác.“

„Áno, pán kaplán. Palác, rezidencia so skvelou výzdobou. Vnútri bude vraj malý zázrak. Zrkadlová sieň.“

„Takže vieš, pre koho sa stavia ten palác?“

„Áno, pre nášho arcipastiera.“

„*Bene, domine*. Palác prímasa je pred dokončením. Vieš, koľko stojí taký palác, skvostnejší ako palác kniežaťa Grassalkoviča? Nevieš? Ani ja to neviem, bratku. Desaťtisíce. Státisíce zlatých.“ Odmlčal sa, tvár mu ešte viac očervenela hnevom. „Jasle pre dobytok. Koč so šesťzáprahom a palác. Pre nástupcu apoštolov. Pre rybárov!“

Trápne ticho. Potom sa zdvihol malý Rudnay.

„Cirkev je bohatá, áno. Bohatstvo však nie je hriechom, ak sa používa na všeobecné dobro,“ vyhrkol vzrušene. „Rád by som sa vás opýtal, pán kaplán: Kto platil vaše štúdiá, v Prešporku, v Trnave, vo Viedni?“ Nieкто zabúchal do stola. „Kto platí naše štúdiá, naše....“

Bajza neodpovedal. S hrmotom si odsadol.

Malý Rudnay rozprával, ako ho z Budína vyslali služobne za sedmohradským biskupom s cenným stredovekým rukopisom. Tamojší biskup je gróf Batthyány. Iný Batthyány, krstným menom Ignác. Nie, nie je brat toho nášho. Iná vetva. Vedec, historik, astronóm. Zakladá zbierku najstarších rukopisov Európy, pergameny, iluminácie. Keby bol chudobný ako rybári v Galilei... Takže. V biskupskom sídle v Alba Julii buduje knižnicu. Kdesi v Nemecku zakúpil evanjeliár z deviateho storočia. Z čias Karola Veľkého... „Ach Rudnay, si múdry chlapec, v deviatom storočí sme aj my mali ríšu starých Slovákov. Aj reč starú ako latinčina či gréčtina... *Lingua slavica*.“

„Nie, nie!“ zrazu vyskočil tenký Anton Bernolák de Slanica. „*Lingua slavonica*. Slovenská reč. Nie slovanská.“ Bernolák sa dvíhal spoza stola. „Inak, páni bratia, odporúčam do pozornosti knižnú novinku. Knihu napísal Juraj Papánek, kňaz me-

dzi osadníkmi na juhu Uhorska. *Historia gentis Slavae – De regno regibusque Slavorum*. O čom je kniha? O nás, o našich predkoch, chlapci. Menej rozprávajte! Čítajte! Študujte!“

Potom vykrikol kaplán Bajza. „Páni bratia, odpovedzte mi na otázku: Ako sa teraz rozprávate?“

Napätá pauza.

„Ako sa rozprávame? Ha-ha. Po našom. Po slovensky.“

„A videl si ty, Rudnay, v slávnej knižnici v Alba Julii *slovenskú* knihu? Zazrel si ty, zeman Bernolák, v našej seminárnej knižnici za chrbtom nášho arcibiskupa *slovenskú* knihu? Latinské si videl. Latinské vidíme všetci. Vždy a všade. Lenže, pán bratia,“ dychčal, „dnes v Európe národy nerozprávajú po latinsky. Taliani, Španieli, Portugalci, Francúzi hovoria stáročiami pozmenenou latinčinou. Ale iní? Rozumie tvoj otec, tvoja matka po latinsky? Žijú tu veľké kmene germánske, keltské. Takže okrem latinských kníh vidíme aj knihy francúzske, nemecké, anglické. Ja sám,“ zarazil sa. „Je v Anglicku taký spisovateľ, John Owen sa volá. Má epigramy. Výstižné, úžasné a ja...“

Nedali mu dohovoriť. Jedni tleskali, druhí prisviedčali, má pravdu. Sú však národy ako Maďari, Srbi, Rusíni či Slováci – ešte nemajú knihy vo svojej reči. Druhí tvrdili, že videli už knihy maďarské, srbské, české. Aha – české. Dobre, ale mnohí Česi sú protestanti, odpadlíci. A čeština sa v mnohom odlišuje od našej reči. Mnohým slovám nerozumieme. Tu my potrebujeme naše knihy. Nemôžeme ostať vo svete ako *sine librorum populus*. Národ bez kníh.

„Lenže máme my Slováci jednakú reč? Hovoríme nárečiami. V akej reči by si tlačil svoju knihu, Juraj Palkovič? Odkiaľ si? Z dediny nad riekou Nitra? Ako tam hovoríte? A čo tí z východu, z Prešova, Bardejova? Rozumeli by sme ťa vo všetkom?“

Haravara pokračovala. Kto rozhodne, ako máme písať slová? Máme slovenskú gramatiku? Slovník? Ako napísať hlásku, ktorá sa nevyskytuje v latinčine, nemčine? Musí byť nejaká regula... Inak bude chaos. A aké písmo použijeme? Nemecký švabach? Ja som za latinku. Už aj Maďari tlačia knihy latin-kou. Po vzore Francúzov a Angličanov. Ale Česi a Nemci sa držia nemeckého písma..

Bolo azda aj po jednej v noci, keď zabúchal do stola mladý Palkovič.

„Veď nemáme ani Sväté písmo po slovensky! Knihu kníh nemáme v reči, ktorej by porozumeli naši rodičia, dedkovia, babky. Len v češtine našich protestantov. Ach, páni, blúzni-me. Boh nám odpusť.“

Kaplán Ignác Bajza mlčky sedel v kúte nad dopitým prázd-ným džbánom. Mrmlal si. Bibliu, áno, nemáme po svojom. Lenže ja som nielen kňaz. Som spisovateľ a chcem ním na-ozaj byť. Chcel vstať a oznámiť to týmto mladučkým chlap-com. Niečo mu však vravelo: Nie, nie! Máš svoje tajomstvo. Nepochopili by ťa.

Zosmutnel. Nikto z tých naokolo ešte nepodľahol pokuše-niu písať príbehy. O svete, o ďalekých krajoch. O láskach a ne-láskach, o živote nielen anjelov a diablov, ale o živote obyčaj-ných ľudí.

Zrazu vstal a nahlas zvolal: „Páni bratia, milí bohoslovci! V mene nášho pána a dobrodinca,“ uškrnul sa, „vyhlasujem túto štedrovečernú noc za ukončenú. *Vespera finita*. Niektorých z nás čaká ešte jedna kniha. Breviár. A z neho posledné nok-turno! Po latinsky. Takže, páni, zatvárame. Šťastné a veselé...”

Čo sa zrodilo túto noc?

Kaplán si uvedomil, že už nemôže čakať. Ani chvíľu. Nemôže čakať na niekoho, kto určí pravidlá, *regulu*. On sám

určí pravidlá, sám sa ujme veľkej úlohy. Podľa vlastných pravidiel napíše knihu. V zaznávanom a dobrodružnom žánri zvanom román. Bude to jeho jediné predsavzatie na Svätvečer roku Pána 1780. Nech mi pomáha Pán Boh a náš cisár.

Zbalili sa a vytratili sa do svojich izbičiek a kutíc. K vlastným stolíkom. Vonku stále snežilo.

3

UKRIŽOVANIE CISÁRSKEHO DVORA

„Zastav, človeče! Nepočuješ?“

Pod záprahom panského koča zavíril sneh, mračno obľizlo temné múry Hofburgu. Po rannej ulici sa ozývali údery a potom akoby sa štiepilo drevo.

Z koča opatrne zostúpil silný muž v semišových čižmách a rázne zoskočil do snehovej kaše. Pozeral sa na sivé múry cisárskeho Hofburgu a neveril vlastným očiam. Vchod, ktorým denne chodil do práce, zrazu zmizol. Presnejšie povedané, nezmizol, ale zmenil svoju podobu. Cez šťastie zasklené dvojkrídlové dvere ležali dve širokánske laty. Hľa, Ondrejský kríž, spomenul si gróf Rosenberg na učebnicu heraldiky. Tieto laty boli navyše neohobľované a pribité o vchodový rám obrovskými klinkami, naozaj vhodnými tak pre židovskú veľradu alebo Pontského Piláta v Jeruzaleme.

Hlavný komorník cisára Jozefa II. pobehoval pred vchodom. Údery kladív ho priviedli pred hŕstku chlapov v kožuškoch. Od oka premeriavali ďalšie okná, aby aj tie zaklincovali.

„Čo ste sa zbláznili? Prestaňte!“

Viedenský stolár, ešte stále zamestnanec cisárskeho dvora, spoznal grófa a pokúsil sa o poklonu.

„Osvietený pane, taký mám rozkaz.“

Vzápätí sa vpredu ozvali mohutné údery kladivom a čosi zaprašťalo. Masívne vchodové drevo starého Hofburgu začalo praskať, najprv jemne ako vzdych, potom prešlo do zvuku, ktorý mohol pripomenúť pokus roztrhať bohato riasené šatstvo roztrasenej dámy pred aktom smilstva. Storočiami zoslabený lak povolil a na zem dopadli kúsky žltkastého lipového dreva.

„Filigránske ozdoby,“ vzdychol gróf. Chcel ešte nahlas povedať: „Toto vám, chlapi, neprejde! Prisahám!“ Ale nestačil sa ani nadýchnuť.

„Je to rozkaz jeho cisárskeho veličenstva, osvietený pane. O jedenástej príde sám skontrolovať, či...“

Gróf František Xaver Wolf Rosenberg-Orsini zamieril ku svojmu koču. Mal premočené čižmičky.

„Nájdí iný vchod. Nezaklincovaný. Pohni!“

Cisár Jozef II. v nočnej košeli pobehoval po belasom salóne a za ním poskakovali dvaja sekretári s písacími podložkami na krku. Nástenné hodiny ukazovali deväť hodín a desať minút.

„Meškáte, milý gróf! Nestihli ste všetky chody svojich ráňajok?“

„Nie, nie. Ja...“

„Svoju kávičku som si už vypil. Aj som sa oholil.“ (Cisár sa holí vlastnoručne, čo sa nezaobíde bez škrabnutí.) „Teraz už iba účes a obliekanie... Čo si myslíte o šnurovačkách?“

Hlavný komorník Rosenberg-Orsini očervenel.

„Myslím na dámske šnurovačky, milý gróf,“ uškrnul sa nad grófovými rozpakmi. „Všimol som si nedávno, že šnurovačky vážne poškodzujú ženské telo. Zdá sa, že tento hlúpy

dámsky zvyk budeme musieť obmedziť či priam zakázať. Zo zdravotných dôvodov.“

Komorníci pracovali. Jeden vyložil z komody spodnú bielizeň, rozťahol dlhé zimné spodky a mal už pripravené aj vojenské nohavice, druhý postrčil stolček, aby sa cisár mohol navliecť do správneho odevu, ďalší čakal s príčeskom, púdom a parfomom.

„Pán gróf? Stratili ste reč? Vari nebudeme kauzu šnurovačiek rozoberať večer s piatimi kňazkami.“ Zachechtal sa. „Viete si predstaviť ich tváre?“

„Domnievam sa, že máme iné...“

Cisár sa rozosmial, až sa zdvihol mráčik púdu.

„Ledva ste ku mne trafili, však? Hofburg je veru poriadne bludisko.“ Ironicky skúmal hlavného komorníka. „Čo ste minule povedali? Vraj starý pruský Fric predvída po smrti mojej matky u nás revolúciu? Má pravdu. Revolúcia sa naozaj začala. Priamo tu v Hofburgu. Dal som uzavrieť všetky nepoužívané miestnosti, sály, izby, chodby. Ušetríme na strážnikoch, nie?“

Rosenberg neodpovedal.

„Revolúcia sa začala. Na panovníckom dvore. Každá úspešná revolúcia sa musí začať zhora. Od hlavy, aby sme neprišli o hlavu,“ zasmial sa.

„Ale, vaše veličenstvo, tie klince...“

„Aj zámok Schönbrunn som dal zatvoriť.“

„Ale...“

„Cisársky dvor? Nič nepotrebujem, stačí mi jedna spálňa a kabinet, kde budem pracovať.“

„Ale, veličenstvo, panovnícky dvor... reprezentačné priestory, kde budete prijímať...“

„O chvíľu zídeme na medziposchodie. Tam remeselní-

ci uvoľňujú jednu chodbu. Musí byť dosť dlhá, aby pojala dosť ľudí. Bude mať vchod priamo z ulice. Kontrolná chodba. Dobrý názov, nie? Chodba, kde cisár bude kontrolovať chod celého štátu.“

Gróf Rosenberg-Orsini stále nechápal nastupujúcu revolúciu.

„Kontrolná chodba bude otvorená denne – okrem nedele – povedzme od desiatej do jednej. Možno i dlhšie. Ak nebudeme hladní. Na tejto chodbe sa zhromaždia prosebníci, kritici, ukrivdení a možno aj spokojní ľudia. Tí, čo majú do činenia s naším vládnutím. Všetci, čo majú sťažnosti, otázky, poznatky. A ja...“ uspokojene sa pozrel naokolo, lebo všetci v salóne akoby na chvíľu strnuli, „ako panovník z Božej milosti spoznám reálny stav ríše. Budem naprávať chyby, krivdy, riešiť sťažnosti rovno na mieste, zoči-voči. Alebo – ak prípad treba ďalej prešetriť – páni sekretári všetko zapíšu. Neporiadky budeme riešiť plynule a pokojne, ako plynú vody nášho Dunaja. Dohovoril som. Amen. Neuškŕňajte sa, páni, Naozaj tak chcem. Starí Rimania mali Fórum, zhromaždenie slobodných občanov. Naše mocnárstvo bude mať – kontrolnú chodbu.“ Nervózne sa rozosmial. „Čo nevyriešime na chodbe Hofburgu, vyriešime tam na mieste. Pocestujeme hoci aj na kraj sveta. Na kraj našich štátov určite. Mimochodom, pán gróf, po Novom roku sa chystám do Nizozemska. Náš strýko Karol Lotrinský zomrel. Vzdialená bohatá provincia si zasluhuje viac pozornosti. Mám už tip na nového miestodržiteľa. Čo vy na to, milý gróf?“

Rosenberg celkom zničený prikývol.

„Súhlasí aj náš kancelár knieža Kaunic, hoci rapídne starne a čoraz menej premýšľa o zahraničnej politike. Takže kde je chyba?“

„Tie cesty, vaše veličenstvo... Istotne sú užitočné. Vaše zdravie však...“

„Akoby som počul svoju drahú matku! Moje cestovanie neustále sprevádzali jej nekonečné obavy.“ Cisár akoby stratil rozhodnosť. „Tolko ráz ma varovala. Bála sa o mňa. Moje návraty z ciest boli zdrojom jej šťastia.“ Zosmutnel. Možno aj posledná cesta do Ruska, ešte v lete, rokovania, oslavy, divadlá, plesy, neznáma atmosféra Petrohradu, Moskvy, blízkosť starnúcej, no stále vyzývavej cárovnej Kataríny, mohli prispieť k zhoršeniu stavu cisárovnej matky.

Cisár siahol po vojenskom kabátci v tmavozelenom odiení.

„Rosenberg, skôr než začnem úradovať, pôjdete so mnou skontrolovať, či je kontrolná chodba schopná prevádzky.“

Hlavný komorník neochotne stúpал za cisárom po schodoch do mezanínu. V zimnom jase znova zazrel vchod so skríženými doskami.

„Prišli sme k vašim službám, cisárske veličenstvo.“

Arcivojvodkyňa Mária Kristína a jej manžel knieža Albert Sasko-Tešínsky sa blížili k stolíku, za ktorým ich očakával cisár. Obaja boli udychčaní. Pokúsili sa o jemný úklon. Mária Kristína nasadila neodolateľný úsmev. Mimi je stále krásna, napriek zimnej nepohode jej plavú hlavu zdobí majstrovský vysoký účes. Je len o dva roky mladšia od cisára, ale vek jej skôr pôvab pridáva, než uberá. Pohybuje sa sebaisto, stelesňuje majestát, aký azda mala kedysi ich matka. Mimi udrží koketnosť a túžby po dobrodružstve na uzde. Na rozdiel od oveľa mladšej Márie Antoinetty. Mimi je presne taká (tu sa Jozef v myšlienkach zarazil), vlastne podobná krásou a príťažlivosťou Izabele, bytosti už dnes nejestvujúcej, ale skrytej

v pivnici tieňov, ku ktorým sa zostupuje po šmykľavých schodiskách. Keď cisár prižmúril oči, zazrel obe ženy, zjednotené v láske a hriechu, odlišné len farbou vlasov a drobnosťami tela. Jozefom prebehla triaška. Prinútil sa otvoriť oči a zadíval sa na sestru.

„Veľmi ste sa neponáhľali predstúpiť pred svojho panovníka,“

„Hradská medzi Prešporkom a Viedňou je sčasti zaviata, vaše veličenstvo,“ povedal ticho Albert. „Pozdĺž Dunaja fúka ostrý vietor. Sme radi, že sme cestu zdolali.“

„Čakajú vás ešte oveľa ťažšie cesty, než je trasa Prešporok – Viedeň. Posadte sa, knieža a arcivojvodkyňa,“ ukázal na malú kanapu v rohu kabinetu. „O chvíľu prinesú čaj.“

Mária Kristína si sadla na okraj.

„Výsosť, ja som na vine. Nechcela som prísť a bránila som manželovi, aby sa do Hofburgu dostavil.“

„Kvôli počasiu, arcivojvodkyňa?“

„Dobre viete, že nie kvôli počasiu.“ Po chvíľke zašepkala: „Taká urážka. Čím si to zaslúžime?“

„Neviem, o čom hovoríte. A hovorte hlasnejšie, sestra!“ Siahol do spisov. „Mám pre vás dobrú správu.“

„Zníženie našich príjmov o tridsaťpäťtisíc zlatých považujete za dobrú správu, výsosť? Knieža Albert ako miestodržiteľ Uhorska je zároveň hlavným kapitánom kráľovstva. Dostával trisťtisíc. Ako kapitánovi Jazygov a Kumánov mu prináleží ďalších stodvadsať tisíc...“

„Kapitán Jazygov a Kumánov?“ rozosmial sa cisár. „Dávne zdedené tituly, dávno mŕtve funkcie. Tie národy už ani neexistujú. Rozhodol som sa šetriť. Nepočuli ste o hladomore? Nevšimli ste si po ceste, koľko tulákov, invalidov mrzne na uliciach? – Mimochodom, sestra, prečo nenecháte hovo-

riť knieža?“ Mávol rukou. „V Prešporku už peniaze nebudete potrebovať. Rozhodol som sa, že...“

Mária Kristína začala fňukať. Cisár vstal spoza stolíka a pokročil k sestre.

„Mimi, spamätajte sa! Keby vás videla pani matka!“ Mimi ešte viac slzila. Obaja muži vedľa nej pocítili strach, že vysoký účes s umelými kvetmi sa zrazu zlomí a zosype sa na krásnu kňažnú. Jozef sa pokúsil zabrániť katastrofe a natiahol ruku k sestre. „Mimi, arcivojvodkyňa... ovládajte sa! Situácia sa zmenila.... Zomrel náš strýko, miestodržiteľ v Bruseli... Tak už neplačte, kňažná. Rozhodol som sa, že vás dvoch menujem za guvernérov našich dŕžav v Nizozemsku. Odcestujete čo najskôr.“

Albert Sasko-Tešínsky vyskočil z pohovky a chcel bozkať ruku cisára Jozefa.

„Nie, nie, milý Albert!“ Jozef štítivo odtiahol ruku s dlhými prstami. „S tým je koniec. Končíme so španielskou etiketou. Žiadne kľakanie. Žiadne bozkávanie rúk! Veď také pocty patria iba Bohu všemohúcemu. Ja nie som Boh. Som len cisár,“ zvolal Jozef.

Knieža Albert bol bledý, oveľa bledší ako Mimi.

„Výsosť, ďakujeme za dôveru. Také prekvapenie! Ale čo sa stane s našou rezidenciou, s obnoveným Hradom? Čo s Tereziánom? Taká nákladná prístavba! Musíme všetko opustiť?“ Vzdychol si. „Moja zbierka rytín a grafických listov. Kedy prikážete odísť?“

Cisár sa kochal v rozpakoch dvojice.

„Budete mať dosť času, knieža. Najprv sa totiž do Bruselu vypravím ja, aby som sa podrobne oboznámil so situáciou. Úrad – podotýkam – symbolický, prevezmete až po mojom návrate. Niekedy v lete.“

Mimi sa poutierala ružovou hodvábnou vreckovkou. Tvár sa jej rozjasnila. „Teda ešte stihneme vašu korunováciu. Veľmi sa teším.“

Cisár si znova sadol za stolík preplnený papiermi.

„Žiadna korunovácia nebude.“

„Žartujete, veličenstvo? Apoštolská koruna svätého Štefana je stále uložená v bezpečí na Prešporskom hrade a čaká.“

„Áno, veličenstvo. Čakajú uhorské stavy, šľachta, čaká ostrihomský arcibiskup prímás, čakajú ďalší biskupi, čakajú slobodné kráľovské mestá. Čaká celé Uhorské kráľovstvo a teší sa.“

Jozef sa zachechtal. „Teší? Odkiaľ to beriete, knieža Albert?“ Pokrútil hlavou. „A keby sa aj tešili, žiadna korunovácia nebude.“

Mimi vyskočila a pobehla k bratovi. „To nemyslíte...“ zašepkala, „to nemyslíš vážne? Naša matka bola apoštolskou kráľovnou Uhorska, kráľovnou Čiech, markgrófkou Moravy, vojvodkyňou Sliezska. Ty sa nechceš dať korunovať?“ Jozef cítil jej fialkový parfum, znervóznel. „To je šialenstvo, nechápeš? A čo naše rakúske krajiny? Si predsa aj arcivojvodom Rakúska.“ Jozef ju zľahka odtisol.

„Obávam sa, výsosť, že riskujete protiústavný krok,“ záúpel Albert Sasko-Tešínsky. „Očakáva sa od vás prisaha na výsady všetkých krajín tejto ríše.“

Jozef sa neprestal ironicky usmievať.

„Teraz ste ma správne pochopili, milý Albert! Nechcem, nemôžem prisahať na tradičné výsady, na žiadnu ústavu. Nechcem byť krivoprísahníkom ani v Rakúsku, ani v Čechách, ani v Uhorsku, nikde. Chcem mať voľné ruky,“ vydýchol.

„Vaša... naša moc pochádza od Boha. Korunovácia je obradom prijatia vyššej moci. Naša matka by s vašim rozhodnu-

tím nikdy nesúhlasila. Pamätajte, čo ste jej sľúbili pred smrťou.“

Jozef vykrikol: „Arcivojvodkyňa, ovládajte sa! Sľúbil som cisárovnjej, že sa o vás všetkých postarám. Nebola reč o žiadnych korunováciách! A žiadam vás, milá sestra, aby ste riešili moje rozhodnutia.“

Za oknom Hofburgu sa vyjasnilo. Sneženie ustalo už v noci.

„Začneme sa teda baliť,“ povedal celkom zbytočne Albert Sasko-Tešínsky a zdvihol sa z kanapy.

„To bude najmúdrejšie.“

Cisár zlostne zaklapol čierny obal na spisy. Audiencia sa skončila. Zabudli aj na menovacie dekréty.

4

SYN, MATKA A OSTATNÍ

Bol som sám. Opustený navždy a naveky. Rozčuľovali ma všetci, čo ma chceli svojou prítomnosťou presvedčiť, že nie som sám. Znenávidel som každého, kto sa ku mne správal láskavo. Nepotrebujem súcit. Som dosť silný, aby som svoj ďalší život prežil bez lacných emócií. Neusiloval som sa zatajiť, že všetci naokolo ma rozčuľujú. Nepredstieral som, že niekoho milujem, lebo som nikoho nemiloval.

Moje početné sestry a bratia zistili už dávnejšie, že nepotrebujem city ospievané básňami. Španielsky dvorský protokol mi umožnil vnímať ich ako arcivojvodkyne a kňažné, a vojvodkyne, ktorým patrí úcta, ale nemajú si nárokovať nič navyše. Motali sa na matkinom dvore ako dobre nakrmené domáce zvieratká, mačičky a psíci, spoľahlivo vycvičené lipicanské koníky určené na karuselové slávnosti. Žili ako ozdoby jej veličenstva, dobre vychované a dobre kočírované. Každý člen nášho rodu bol hodný najmenej päťdesiatisíc zlatých, ako vysvitlo zo závetu, ktorý som (predsa len trocha traslávymi rukami) otvoril podvečer po matkinej smrti. Cisárovná a kráľovná bola strážkyňou cností nielen v oslavných príhovoroch. Každoročné tehotenstvá a pôrody boli vzorom fun-

govania manželskej lásky a príkladom, ako kresťanská rodina môže a má plniť veľký Boží plán plodnosti nielen v mocnárstve a v ostatnej Európe, ale aj v civilizačne zaostalých zámořských dŕžavách.

Len ja, prvorođený syn, som výnimkou. Temer sa hanbím priznať, že som jedinou výnimkou. Stal som sa vládcom a nemám po boku nikoho. Ani manželku, ani syna, ani dcéru. Nikoho. Ostal som jediný a osamelý. (Starý dýchavičný pruský kráľ Fric rád klebetí vyslancom, že v Európe jedine vo Viedni sedí na tróne starý mládenec, náladovejší ako najškarredšie staré dievky. Ten Fric, o ktorom všetci vedia, že svoju ženu držal od seba na inom zámku a každý večer v Postupime líhal s talianskym flautistom.)

Pravdaže, ostala tu arcivojvodkyňa Marianna, narodená dva roky predou mnou, najstaršia dcéra. Źiadna krásavica, ostrý úzky nos, tenké pery, po čase ju zhrbila tajomná choroba, akoby jej na chrbte niečo rástlo. Slovom, ostala bez ženícha. Zmenila sa na klebetnú starú dievku a obľetovateľku matky. Namiesto chlapov zbiera mince, medirytiny a obdivuje prírodovedecké názory pána Borna, známeho slobodomurára. Podľa matkinej vôle ju s radosťou odošlem do kláštora alžbetínok v Klagenfurte, kde sa môže ako opátka venovať dobročinnosti. Podobne obíde ďalšia ukrytá sestrička – arcivojvodkyňa Alžbeta. Kedysi krásavica, po epidémii čiernych kiahní má znetvorenú tvár, opuchnuté dasná, pokazené zuby, na krku hrvoľ. Roky sa ukrýva v komnatách Hofburgu. Hrvoľatú Lisl veľmi skoro odošlem do kláštora šľachticien v Innsbrucku. Bohu zasvätené dámy tam majú dovolené raz ročne usporiadať ples. Ha-ha. Môj najmladší braček, tučnučký Max, sa tiež už desiatku rokov motá v matkinej dvorskej *Kindergarten*. Matka mu nedovolila oženiť sa, určila ho na cir-

kevnú kariéru. Ledva čakám, kým sa Max odpraví do Kolína nad Rýnom ako novopečený kurfirst a budúci arcibiskup.

Pravdaže, budú hovoriť, že nikoho nemám rád, ani kniežatá či arcivojvodov, aj keď sú moji súrodenci. Vyháňam ich z dvora ako parazitov. Majú pravdu. Každý by mal plniť poslanie dané mu Bohom a nežiť ako trúd. Kráľovná matka umrela, naša detská škôlka v Hofburgu stratila svoj zmysel.

Ani svoju matku som vždy nemiloval. Po náhlej smrti otca (ani sa nepýtajte, či som ho miloval, pravdaže som ním pohrdal) stal som sa spoluvládcom svojej matky. Len Bohom posvätené monarchické zriadenie (Platón poznal aj aristokraciu, aj demokraciu) môže strpieť absurditu dvojvládia dvoch korunovaných hláv. Navyše ak je to matka a syn. Taký model obšťastnenia poddaných je načisto ohrozený. Nekonečné hádky, prieky, kompromisy, intrigy. Na viedenskom dvore boli dve partie: matkina a moja. Potom vznikla aj tretia strana kancelára Kaunica. Skončili sa veľké európske vojny, prehrali sme, čo sa dalo, a nadišli roky mieru. Prozreteľnosť (páči sa mi ten výraz!) nám poskytla príležitosť, aby sme zo zlepenca provincií, etník a kultúr, akým je mocnárstvo Habsburgovcov, vytvorili moderný centralizovaný štát. Pätnásť rokov som sa o to usiloval. Pätnásť rokov som bojoval, vyhrával a prehrával, postupoval a ustupoval. Rozum proti citom, poriadok proti láskavosti.

Svoju matku som často nemiloval a rovnako často som ju miloval. Bola jednoducho matkou. Neprestala ma ľúbiť, aj keď som k nej cítil zlosť a nenávisť a želel som si jej smrť. Nič nie je biele ani čierne. Všetko je v odtieňoch sivej a človek je ponechaný sám na seba pri hľadaní správneho odtieňa. Koľko ráz sa ma dotkla láska? Určite raz, možno dvakrát v živote. Potom mi Boh vzal milovanú prvú ženu a dcérku, nemilo-

vaného otca, nemilovanú druhú ženu. Prestal som milovať aj Boha. Už som sa ho iba bál.

Ostala mi len matka.

Zomierala dlho, celé dni lapala dych, tučná a nepekná, v nevetraných temných priestoroch Hofburgu v rámci divadla, aké podľa španielskeho protokolu predstavuje smrť panovníka. Bol som spoluhráčom posledného výstupu tejto hry. Spával som na pohovke či v kresle vedľa spálne, aby som nakoniec nevyspatý zažil posledný dialóg, nezmyselný ako samo umieranie („Vaše veličenstvo, zle sa vám leží“ – „Nie. Dost' dobre, aby som zomrela.“) Nikdy som nezažil zblízka, ako sa zomiera. Chytil som matku za ruku. Zrazu jej pokožka chladne, temer som sa zľakol, že jej ruka aj s mojou sa premenia na kameň. Rýchlo som tú ruku pustil. Ovisla ako handrička.

Každá smrť je dôkazom Boha.

O týždeň som napísal mladšiemu bratovi Leopoldovi, veľkovejvodovi Toskánska:

Smútočné obrady ma tak rozrušili, že som sa k Tebe ledva zmohol na nejaké slovo. Pohreby sú to najstrašnejšie, čo si človek môže predstaviť. Stratíš matku, ktorej som bol dlhé roky oddaný a bola súčasťou môjho života, ktorej ďakujem za toľké dobrodenia, je nepochopiteľné a nepredstaviteľné. Moje životné plány, všetko je v troskách a teraz som sa ocitol na svete celkom sám. Prozreteľnosť mi zobrala manželku a dieťa, otca a matku. Túžim udržať si aspoň Tvoje priateľstvo... prosím Ťa o to z celého srdca. Dôverovali sme si od detstva, tisíce dôkazov Ťa muselo presvedčiť. Jedine Tvoje priateľstvo a moje životné poslanie mi môže urobiť život znesiteľným.

Z hĺbky srdca Ťa pozdravujem, môj drahý brat!

Nemôžem zaspať, prehadzujem sa na tvrdom lôžku (dvorania sa mi posmievajú, spávam na slamníku ako moji vojaci), darmo vystieram ruku, nemám nikoho vedľa seba, kovová posteľ je úzka ako truhla. Noci plné nelogických snov, útržkov, obrazov. Leopold. Môj brat Poldi. Dávna spomienka. Matka nás ako mladíkov vyslala do severouhorských banských miest, aby sme sa zoznámili s najnovšími výrobnými postupmi. Slnkom zaliaty kopec kdesi nad Banskou Štiavnicou, dolu klepce zázračný vodostlpcový stroj, medzi jedľami a smrekmi umelé vodné nádrže. Horúci júl, košele prepotené. Stojíme na temene hory, môj brat drží v rukách zápisník s nákresemi čerpacích strojov. Pod nohami skalnatá, naskrze prevrtnaná zem, šachty a štôlne. Najvýnosnejšie bane na zlato a striebro v monarchii boli pred krachom. Zaplavovala ich voda, banskí ťažiarri bankrotovali. Vtedy sa baní ujal štát, dvorská komora. Náš otec dal voľnú ruku vynálezcom, strojníkom, prírodovedcom. Bratia Hellovci dali postaviť desiatky umelých vodných nádrží a odvodných kanálov. Čerpacími strojmi zbavili bane vody a banské podniky sa znova stali rentabilné. Nezaslúžili sa o to city, ochkanie, pokora pred prírodou, ale rozum. Filozofia ťažby skrytých pokladov. Najcennejšie poklady sa skrývajú v ľudských hlavách a riešenia sa dajú vyťažiť z ľudského rozumu. Svet okolo nás možno pozmeniť.

Spúšťali sme sa strmým chodníkom k umelému jazeru s čudným menom Klinger. V mysli mi klingala oslobodzujúca idea: Svet možno meniť. „Závidím ti, Poldi, čoskoro budeš vládnuť.“ Mladý Leopold mal odísť do Florencie ako veľkovojvoda Toskánska, ktoré náš otec kedysi získal na výmenu za rodné Lotrinsko. „Pokúsim sa tvoje *Rojčenia* uviesť do života,“ odvetil Poldi. Ach, mladícke *Rêveries*, po francúzsky spísané myšlienky o premene nášho mocnárstva. Mal som

osemnásť. Nadchla ma predstava, že vládca je Bohom poverený zmeniť krajinu na moderný štát šťastných poddaných, rovných pred Bohom i pred zákonom, zbavených útlaku zdegenerovanej šľachty a vyzbrojených vedomosťami, ktoré im umožnia stať sa slobodnými a bohatými. Písal som *Rojčenia* po nociach a predložil som ich matke. Mal som ideál a chcel som ho uskutočniť.

Uplynulo pätnásť rokov. Dnes Leopoldovi závidím. Môj mladší brat je dlho šťastne ženatý. Aspoň sa tak zdá. Jeho Mária Lujza, dcéra španielskeho kráľa, mu porodila šesťnásť detí, z toho jedenásť synov! Je sám sebe pánom, rozhoduje v malej toskánskej krajinke podľa svojho rozumu. V politike dosiahol viac než ja. Môže si do denníka zaznamenať viac úspechov ako neúspechov. Mojich pätnásť rokov spoločnej vlády s matkou, roky utrpenia, kompromisov. Pred piatimi rokmi, práve na Vianoce, bol som na pokraji zrútenia. Prosil som cisárovnú matku, aby ma zbavila bremena spoluvlády. Chcel som sa utiahnuť kdesi do ústrania. Skúmať, prečo ma Boh tak skúša a trestá. Kancelár Kaunic a cisárovná ma prosili, aby som ostal. Ostal som.

Kedysi som v liste napísal, že v živote mi ostali len dve lásky: láska k matke a láska k zverenej monarchii. Matka a štát – dve milenky.

Kožený matrac vypchatý slamou ma tlačí pri srdci. Musím sa obrátiť na pravý bok, aby som zaspal. Teraz mi ostala len jediná milenka, blaho štátu. Čo mi tu pomôže láska?

Robiť dobro si nevyžaduje lásku, skôr bystrý rozum. Vytrvalosť. Zbaviť sa zbytočných citov. Rozlomiť okovy súcitu. Zasmiať sa prekvapenému okoliu. Neochvejne kormidlovať k vytýčenému cieľu. Nebáť sa rozbúrených vĺn. Aj slzy sú len slanou tekutinou.

Som konečne sám. Koľko času mi ostáva na uskutočnenie sna? Nesmiem stratiť ani chvíľku. Teraz – alebo nikdy.

Kde začať? Kam nasmerujem prvý úder? Sám som to ešte nevedel, ale potešila ma predstava, ako sa schuti zasmejem všetkým prekvapeným okolo seba. Vzápätí som zaspal.

5

PIESEŇ CHODBY

Čakajúci sa úctivo vystupovali, lakte mal zabieleené od omietky zo zanedbaných stien. Cisár sa predieral k tajomníkovi. Nad zástupom čakajúcich v kontrolnej chodbe sa vznášal čudný pach, na chvíľu sa mu zakrútila hlava.

„Uľahčilo sa mi,“ povedal Ryšavému. „Nepotrebuje si odskočiť?“ Mladučký tajomník pokrútil hlavou. „Chodím dosť často. Asi som prechladol na manévroch. Len pokračujme.“

Z mumraju čakajúcich sa vydral chrapľavý hlas, ťahavá smutná melódia sa dostala až pod klenbu dlhánskej chodby.

„Ticho tam!“ zakričal Ryšavý, hlas zoslabol, ale nestíchol. Dlhý zástup čakajúcich sa mrvil, šomral bez náznaku zmeny.

„Nechajte ich. Hudba lieči,“ povedal cisár neprítomne. „Je tam neznesiteľný smrad a špina. V našom paláci. Očakávam nápravu.“ Ryšavý mladík nad stolíkom znervóznel.

„Tie veci...ehm, exkrementy... odjakživa, vždy...“

„Od stáročia vždy smrdeli, však? Lenže odteraz nebudú. Chce to len trocha viac vápna, mladý pane.“ Ryšavý Viedenčan neurodzeného pôvodu, s čerstvým licenciátom práva vo vrecku, temer zrazil podpätky. Cisár sa zaškeril. „Aké prípady ste medzitým vybavili?“

Tajomník nahliadol do poznámok a referoval. Vdova po zamestnancovi mesta Viedne. Muž kurič a údržbár na magistráte zomrel na tuberkulózu. Majú šesť detí. Vdova bez príjmu. Zo služobného bytu ju vyhodili. Chlap pracoval dvadsaťšesť rokov. Dôchodok veľmi malý. Vdovské – nula.

„Akože nula?“

„Dôchodky sa vymeriavajú podľa triedy. Kuriči, upratovači sú najnižšia trieda.“

„Teda čím vyššia úradnícka trieda, tým vyšší dôchodok. Vyrobame z bohatých ešte bohatších a z chudobných ešte chudobnejších. Vtipné!“ Poobzeral sa po dlhom rade. „Ktorá je to?“

„V žltom plášti, tam pri okne.“

„Celkom zachovaná, pekná ženská...“ zaškeril sa. „Takže výška dôchodku nezávisí od dĺžky zamestnania?“ Ryšavý prikývol. „Úradníkovi na vysokom poste stačí odpracovať niekoľko rôčkov a dostane väčší dôchodok ako mestský sluha po dvadsiatich piatich rokoch služby?“ Ryšavý znova prikývol. Cisár sa zachechtal. „Absolútne zlý systém. Zmeníme ho. Poďme ďalej.“

Ryšavý pokračoval. Sťažnosti slobodného kráľovského mesta Bardejov proti zrušeniu odvekých práv remeselníckych cechov. Sedliacki synkovia oslobodení od robôt pre zemepánov sa stávajú remeselníkmi a konkurujú starým cechovým majstrom. V meste je nadbytok čižiem.

„Nech ich predajú v susednom meste.“

„Nemôžu, veličenstvo. Dostať sa na trh v susednom meste bránia vysoké mýta.“

Jozef tresol do stolíka.

„Dočerta aj so všetkými ich výsadami! Sú to blázni. Nevedia nič o ekonómii. Cechy zrušíme. Pripravte návrh dekrétu.“ Utrel si čelo. „Poďme ďalej.“

Zástup v kontrolnej chodbe sa posúval nezniesiteľne pomaly. Ľudí s nádejou pribúdalo len pomaly.

„Ty si ten spevák?“

Chlap v plášti s hustou kožušinou prikývol.

„Vyznám sa trochu v hudbe. Hrávam každé poobede na spinete. Len tak pre zábavu.“ povedal cisár pobavene. „Smutná pieseň. Je ti tak zle?“

Chlap v plášti sa narovnal. „Je mi zle, vaša milosť. Je nám zle. Už pred dvoma rokmi som hľadal spravodlivosť vo Viedni. Chcel som podať sťažnosť cisárovi pánovi, ale nepustili ma k nemu.“

„Odkiaľ si?“

„Z Dácie,“ mávol rukou neurčitým smerom. „Po nemecky voláte tú provinciu Sedmohradsko. Transylvánia.“ Chlap hovoril lámanou nemčinou. „Som z dediny Albac. Všetci sme tam Valasi.“

„Rumuni,“ doplnil cisár. „Nemčina ti ide ťažko. Po francúzsky asi nevieš. Skús hovoriť po vašom. Máte tam veľa latinských slov.“ Cisár skúmal Rumunove oči pod hustými čiernymi obrvami. „Tak spusti! Máš problémy s maďarským zemepánom, lebo si pravoslávny, a ako sedliak musíš veľa robotovať u pána, však?“

„Som pravoslávnej viery, vaša milosť, ale nie som sedliak. Som...“ človek zaváhal, „Som študovaný. Vyznám sa v našich kostoloch. Som spevák.“

Cisár ožil. „Skvelé! Rozprávaj! Vo vašich chrámoch nesmiete používať hudobné nástroje Ako sa vlastne voláš?“

„Nicola Ursu, prosím.“ Mladý tajomník si meno zapísal. Rumun, posmelený, pokračoval. „Mnohí ma poznajú pod menom Horea.“ Kývol k Ryšavému a ten prezývku pripísal.

„Horea? Čo to znamená?“

„Horea je ťahavá smutná pieseň.“

Cisár sa rozosmial.

„Takú pieseň si húdol celý čas na chodbe? Si zábavný chlapík, Horea.“ Poklepal ho po pleci. „Prečo si smutný, Horea? Predpokladám, že ako Rumun nemáš rád našich Sasov, lebo žijú v pohodlných mestách, ako kupci zbohatli a požívajú od nás plné práva a ochranu. Rovnako nemáš rád maďarských šľachticov, patria im vaše dediny, musíte pre nich robotovať a nie sú k vám najprívetivejší. Navyše sú katolíci a pravoslávnu vieru považujú za schizmatickú. Mám pravdu?“

Nicola Ursu zvaný Horea sa zavrtel.

„Máte pravdu, vaša milosť. Naši ľudia sa naozaj cítia ukrivdení. Vo všetkom. Viem veci, ktoré by zaujímali cisára pána. Som nielen spevák. Vyznám sa aj v stavbe kostolov. Staviam Božie stánky z dreva. Drevo je teplejšie ako mramor. Chodím po Dácii a vidím strašné krivdy, neporiadky.“ Uprel pichľavé oči na Jozefa a na Ryšavého. „Vyše dvoch týždňov putujem do Viedne. Bol by som rád, keby ste moje sťažnosti odovzdali jeho milosti cisárovi.“

„Jeho cisársko-kráľovskému veličenstvu,“ opravil ho Ryšavý.

„Ja som cisár, Horea.“

Horea v kožuchu sa zachvel. Cisár Jozef čakal, že chlap padne na kolená, ale nepadol.

„Vaša milosť, veličenstvo!“ Rumunova tvár sa rozjasnila. „Aký som rád! Tentoraz som dlhé týždne neputoval na darmo. Verím, že nám pomôžete. Ste dobrý človek a my, tam dolu, ďaleko, veríme cisárovi. Vaši rodičia nás zbavili Turkov, znova patríme do kresťanskej ríše. Ľudia sa za vás modlia. Len sme smutní a rozhorčení, že... Niektoré veci sa nedajú zničiť.“